

İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi

Journal of Intelligence Research and Studies

Haziran 2025, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 157-179

June 2025, Volume: 4, Issue: 2, pp. 157-179

ISSN 2822-3349 (Basılı/Print)

ISSN 2822-3357 (Çevrimiçi/Online)

Makaleye ait Bilgiler / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 21 Mart 2025 / 21 March 2025

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 25 Mayıs 2025 / 25 May 2025

Makalenin Başlığı / Article Title

Türkiye’de Lisans Düzeyi İçin Bir Ders Önerisi: İstihbarat İncelemeleri

A Course Suggestion for Undergraduate Degree in Türkiye: Intelligence Studies

Yazar(lar) / Writer(s)

Ömer Faruk ÇELİK

Atıf Bilgisi / Citation:

Çelik, Ö.F. (2025). Türkiye’de Lisans Düzeyi İçin Bir Ders Önerisi: İstihbarat İncelemeleri. *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 4(2), ss. 157-179, DOI: 10.61314/icad.1651093

Çelik, Ö.F. (2025). A Course Suggestion for Undergraduate Degree in Türkiye: Intelligence Studies. *Journal of Intelligence Research and Studies*, 4(2), pp. 157-179, DOI: 10.61314/icad.1651093

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği

Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association

Adres/Address: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı 5387. Cadde
No:15A D:58

06800 Çankaya/Ankara

www.icadergisi.com

e-posta/e-mail: editor@icadergisi.com

TÜRKİYE’DE LİSANS DÜZEYİ İÇİN BİR DERS ÖNERİSİ: İSTİHBARAT İNCELEMELERİ

Ömer Faruk ÇELİK*

ÖZET

Çalışma Türkiye’de kamu yönetimi, siyasal bilgiler ve uluslararası ilişkiler gibi lisans bölümlerinde zorunlu istihbarat dersi verilmesi noktasında bir öneri olarak hazırlanmıştır. Bu öneriyi incelemeden önce “Yükseköğretim ve istihbarat arasındaki ilişki nedir?” ve “Türk yükseköğretiminde istihbaratın yeri nedir?” alt problem cümlelerine de cevap aranmıştır. Çalışma bu problem cümleleri üzerinden temellenmiştir. Bununla birlikte lisans düzeyinde bir istihbarat dersinin gerekli olup olmadığı ve gerekli ise muhteviyatının nasıl olması gerektiği de tartışılmıştır. Nitel veri analizi yöntemi kullanılarak makale, kitap, rapor, ders planları, tez, mülakat metni gibi dokümanlar incelenmiştir. Elde edilen veriler baz alınarak lisans düzeyi için “İstihbarat İncelemeleri” isimli bir ders planı ve önerisi hazırlanmıştır. Dersin amacı, içeriği, program çıktıları ve haftalık ders konuları gösterilmiştir. Böyle bir dersin müfredatlara eklenmesinin Türkiye’de istihbarat topluluğu oluşturmak hedefine büyük katkı sağlayacağı, istihbarat öğretim planlamasında tamamlayıcı olacağı ve istihbarat faaliyetlerine karşı toplumsal bilinç oluşturacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İstihbarat, İstihbarat Öğretimi, Yükseköğretim, Ders Önerisi, İstihbarat İncelemeleri*

A COURSE SUGGESTION FOR UNDERGRADUATE DEGREE IN TÜRKİYE: INTELLIGENCE STUDIES

ABSTRACT

The study was prepared as a proposal for the introduction of a compulsory intelligence course in undergraduate programs such as public administration, political science and international relations in Türkiye. Before examining this proposal, answers were sought to the sub-problem sentences “What is the relationship between higher education and intelligence?” and “What is the place of intelligence in Turkish higher education?” The study was based on these problem sentences. In addition, it was discussed whether an intelligence course at the undergraduate level is necessary and if so, what its content should be. Document analysis method was used to examine documents such as articles, books, reports, lesson plans, thesis and interview texts. Based on the obtained data, a course plan and proposal called “Intelligence Studies” was prepared for the undergraduate level. The purpose, content, program outcomes and weekly course topics of the course were shown. It has been concluded that the addition of such a course to the curriculum will greatly contribute to the goal of establishing an intelligence community in Türkiye, will be complementary to intelligence education planning and will create social awareness against intelligence activities.

Keywords: *Intelligence, Intelligence Education, Higher Education, Course Proposal, Intelligence Studies*

* Bağımsız Araştırmacı, omerfarukcelik.0013@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7103-3764

GİRİŞ

İstihbaratın bir zanaat mı yoksa bir bilim dalı mı olduğu sorusu gerek Türkiye’de gerekse de dünyada oldukça popüler bir tartışma konusu olagelmıştır. Örneğin Türkiye’de yayın hayatına 2024 yılında başlamış ve kendini yarı akademik istihbarat dergisi olarak tanımlayan bir dergi bile kurumsal mottosunu “İstihbarat Bilimdir” olarak seçmiştir (İstihbarat Raporu, 2024, s.84). Bu tartışmalar öyle bir noktaya ulaşmıştır ki iki farklı istihbarat ekolu hatta iki farklı dünya görüşü tek bir soruya sığdırılmıştır. İstihbaratın bir zanaat olduğu görüşü şüphesiz deneyim ve usta-çırak temelli bir eğitim üzerinde yükseldiği görüşündedir. Marrin’e göre bu fikrin takipçileri istihbarat faaliyetlerinde içgüdülerin, eğitim geçmişinin ve edinilen tecrübelerin önemini vurgulamaktadır (2012, s.533). İstihbarat eğitimindeki formel yaklaşımları dışlamaktan ziyade, . önemli olanın ustadan öğrenilecek mesleki bilgiler olduğu düşünülür. Ancak plansız ve programsız gelişen bu eğitimin dezavantajı istenmeyen davranış kazanımlarına açık olmasıdır (Türken, 2020, s.54).

İstihbarat üretim faaliyetlerinin, özellikle de istihbarat analizi faaliyetlerinin bilimsel faaliyetler olduğu, dolayısıyla bir bilim dalı olduğu görüşü ise hiç şüphesiz günümüz bilgi toplumunun istihbarata olan yansımasıdır. Bilgi toplumlarında bilgi sermayesine sahip olmanın ve bilgiyi üretmenin yanında teknolojinin ve nitelikli insan gücünün üretimini sağlayacak olan eğitim ön plana çıkmaktadır (Aktan ve Tunç, 1998, s.123). İnsana yatırım yapan uluslar bu yatırımı ise tamamen formel yöntemlerle, her faaliyetle birikerek büyüyen bilimsel bilgiyi kullanabilecek sistemler ve personeller yetiştirmekle meşguldürler. Bu bağlamda istihbaratın her adımında hatayı ortadan kaldırmak ve işi şansa bırakmamak için mücadele ederler. Gelişmiş bilgisayar teknolojileri, yapay zekâ kullanımı, istihbarat analizinin bilgisayar temelli olması gibi başlıklarda insan doğasından kaynaklanacak hataların en aza indirilmesi ve insanın kapasitesinin aşılması hususlarında ortaya çıkan önemli noktalar olduğu belirtilmelidir.

Bu çalışma, istihbaratın bilimselliğinin bir yansıması olan akademi ile istihbarat arasındaki ilişkiyi incelemek ve lisans düzeyinde bir istihbarat dersi önerebilmek amacıyla hazırlanmıştır. Özellikle Türkiye gibi gerek ulusal gerekse de uluslararası krizlerin hiç eksilmediği bir coğrafyada bulunan bir ülkenin ulusal güvenliği için yapılması gerekenler birçok çalışmanın konusudur. Bu çalışmada ise yüksek öğretim alanında

yapılabilecek bir faaliyet önerilmektedir. Bu çalışmada yapılan ders önerisi ile yurtiçi ya da yurt dışı birçok yüksek düzey tehditle mücadele etmek zorunda kalan Türkiye’de istihbarat faaliyetlerine karşı toplumsal bir bilinç oluşturabilmek, nitelikli bir istihbarat topluluğu oluşturabilmek kolaylaşacaktır. . Her ne kadar Türk toplumu ülke güvenliğine katkı noktasında özverili olsa da bilgi temelli bir bilincin kazanılması çok daha yararlı olacaktır. Örneğin 2023 yılında Milli İstihbarat Teşkilatı’na (MİT) vatandaşlardan 140.000 ihbar gitmiştir (NTV, 2024). Bu oldukça önemli bir sayıdır. Takdir edilecektir ki siyasal bilgiler, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler bölümlerinde zorunlu istihbarat dersi vermek çok daha farklı bir husustur. Bu bağlamda çalışma gerek toplumsal bilincin yükseltilmesi gerekse de ülkede oluşacak bir istihbarat topluluğunun temelini oluşturabilmek adına lisans düzeyi için bir ders önermektedir. Bu dersin neden ve nasıl verilebileceği de ınceleyecektir. .

Çalışmanın problem cümlesi “Türkiye’de lisans düzeyinde bir istihbarat dersi nasıl önerilebilir?”dir. Bu bağlamda alt problem cümlesi olarak “yükseköğretim ve istihbarat öğretimi arasındaki ilişki nedir?” sorusuna odaklanılmıştır. Uluslararası toplumda istihbaratın yükseköğretimdeki yeri ve fonksiyonları irdelenmiştir. Devamında ise bir başka alt problem cümlesi olarak “Türk Yükseköğretiminde istihbarat öğretiminin durumu nedir?” sorusuna odaklanılmıştır. Böylece istihbarat ile yüksek öğretim arasındaki ilişki gerek ulusal gerekse de uluslararası açıdan ele alınmış ve analiz edilmiştir.. Çalışma sırasında nitel araştırma yöntemlerinden “nitel veri analizi” yöntemi kullanılmıştır. Nitel veri analizi, araştırmacının verileri düzenlediği, analiz birimlerine ayırdığı, sentezlediği, biçimleri (pattern) ortaya çıkardığı, önemli değişkenleri keşfettiği ve hangi bilgileri rapora yansıtacağına karar verdiği bir süreçtir (Özdemir, 2010. s.328). Bu yöntem ile makale, kitap, rapor, ders planları, tez, mülakat metni gibi dokümanlardan veriler toplanmıştır. Önerilen ders izlenice formu, bu veriler baz alınarak hazırlanmıştır. .

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yükseköğretim ve istihbarat öğretimi arasındaki ilişki tarihsel bir seyir içerisinde irdelenmiştir. İstihbaratın bir bilim dalı olarak görölmeye başlandığı ilk andan itibaren günümüze kadar gelen süreç incelenmiştir. İngiltere ve ABD’nin yükseköğretim ve istihbarat öğretimi arasındaki ilişkinin kurulmasında öncü olmaları nedeniyle çalışma Anglosakson kültür havzası temelinde şekillenmiştir. Dolayısıyla bu bölüm ABD ve İngiltere’nin istihbarat

öğretimini tarihsel bir süreç içerisinde inceleme temeli üzerine kurulmuştur. İkinci bölümde ise istihbarat öğretiminin Türk Yükseköğretimindeki yeri yine tarihsel süreciyle beraber incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise bir istihbarat dersine ihtiyaç olup olmadığı ve olacaksa niteliklerinin nasıl olması gerektiği tartışılmıştır. Dördüncü bölümde ise hazırlanan ders içeriği ifade edilecektir.

1. YÜKSEKÖĞRETİM VE İSTİHBARAT ÖĞRETİMİ

“Öğretim konusu olan veya olabilecek bilgilerin bütünü; bilim dalı” (TDK Sözlük, 2024) olarak tanımlanan “disiplin” kavramının istihbarat ile beraber anılması, 20. Yüzyılın ikinci yarısında akademide görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla bir hayli genç olan bu disiplinin akademik anlamda çalışılabilmesi ve öğretilir hale getirilmesinin halen devam eden ve esasen yavaş işleyen bir süreç olduğu (Erkmen, 2023, s.246) belirtilmelidir. Akademik bir araştırmanın sorunsalı olabilmek, kendi kavram setlerine sahip olmak, alanını besleyecek yayınların üretilmesi gibi başlıklardan bakıldığında istihbarat çalışmalarının gerek Türkiye’de gerekse de tüm dünyada her geçen yıl daha da büyüdüğü ifade edilmelidir. Bu büyümeyi tetikleyen etmenlerin en önemlisi, devletlerin karşılaştığı tehditlerin ger geçen gün daha artması ve çeşitlenmesidir. Ancak devletlerin gösterdiği ilgi ve bu ilginin sonucu olan büyüme, istihbaratın akademideki konumunun belirlenmesi gibi hususlarda çeşitli tartışmalara da sebebiyet vermiştir. Gelişmesine devam eden istihbarat öğretim çalışmalarının hangi disiplin altında gerçekleşmesi gerektiği de bu süreç içerisinde tartışılan konulardan biridir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Siyaset Bilimi ile yakından ilişkilendirilen akademik istihbarat çalışmaları, günümüzde Uluslararası İlişkiler disiplininin Güvenlik Çalışmaları başlığı altında değerlendirilmektedir.

Tarihsel süreçte istihbarat ve akademinin buluştuğu noktaları incelemek, kurumsallaşmanın ilk görüldüğü ülkeleri ve faaliyetleri tahlil etmek, yükseköğretim ve istihbarat çalışmaları arasındaki ilişkinin hem bugünün hem yarınını göstermek adına önemlidir. Ülkelerin izlemiş oldukları yollar ve temel hedefler, çalışmanın neden böyle bir ders önerisi ortaya koyduğunun anlaşılması adına da kıymetlidir.

İstihbaratın bir disiplin olarak ortaya çıkışının temellerini 1941 yılındaki Pearl Harbor saldırısının sonuçlarına kadar götüren çalışmalar bulunmaktadır (Çencen vd., 2021, s.101). Bu saldırının ardından yaşanan gelişmelerle

temeli atılan Merkezi İstihbarat Teşkilatı’nın (CIA) kuruluşunda özellikle akademisyenlerin aldığı rol, akademi ve istihbaratın kesiştiği ve beraber ilerlemeye başladığı tarihi bir dönemeci oluşturmuştur. ABD’de Merkezi İstihbarat Teşkilatı’nın ilk analizcileri başta gelen üniversitelerden ayrılan profesörler olmuştur (Zegart, 2007, s.30). Gearon’a göre ABD’nin mevcut istihbarat topluluğu yapısının ve bu yapının profesyonelliği ve sistematikliği, bu tarihsel işbirliğinin günümüzdeki yansımalarıdır (2015, s.266). Yine bu yıllarda Sherman Kent’in stratejik istihbarat kavramsallaştırması ve istihbarat eğitimcilerinin yetiştirilmesine yaptığı vurgu karşımıza çıkan bir diğer önemli noktalandır.

Bir diğer önemli dönüm noktası ise Soğuk Savaş dönemi boyunca aktif görevlerde bulunan personellerin emekliye ayrılması ve 11 Eylül Saldırıların öngörülememiş ya da istihbaratın dikkate alınmamış olmasıdır. ABD istihbarat örgütlerinin 11 Eylül Terör Saldırılarını engelleyememe nedenlerinden biri olarak personelin eğitim eksikliği görülmüş ve hükümet tarafından hem istihbarat örgütlerinin hem de yükseköğretim kurumlarının istihbarata yönelik araştırma ve eğitimlerine mali destek verilmiştir (9/11 Comission Report, 2004, s. 425-426) Saddam Hüseyin’in kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiaları gibi başarısızlıklar, karar alıcılar ile istihbarat topluluğu arasındaki gerilimin artması; istihbarat öğretiminin ön plana çıkmasının sebepleri arasında gösterilmiştir (Campbell, 2011, s.309). Hazırlanan raporlarda başarısızlığın ana kaynağı olarak, istihbarat raporlarının sosyal bilimlerin analitik yöntemlerine göre hazırlanmadığı ve istihbarat analizlerinde standart eksikliği olduğu ifade edilmiştir (Collier, 2005, s.21).

Özellikle yukarıda zikredilen dönemlerde, Batılı devletlerin istihbarat öğretiminden beklentilerinin ne olduğu da ifade edilmelidir. İstihbarat öğretiminden beklenen, teşkilata personel yetiştirmekten ziyade istihbarat ve güvenlik bürokrasinin temel işleyişi, kuralları ve stratejileri gibi hususlarda kamuoyunu bilinçlendirmesi ve istihbarat personellerinin yenilikçi, açık fikirli ve analitik düşünme biçimlerine katkı sağlaması (Erkmen, 2023, s.246) ve geleceğin istihbarat yetkililerini özellikle de analistleri eğitebilmesidir (Murray, 2013, s.746). Her ne kadar günümüzde özellikle ABD’de istihbarat öğretiminin akademik düzeyi, istihbarat teşkilatları için bizzatı insan kaynağı olarak değerlendirilme noktasına gelmişse de ABD dışında böyle bir uygulamanın görüldüğü söylenemez.

Bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer husus, istihbarat çalışmalarının akademiye gerek lisans gerekse de lisansüstü düzeyde artmasıyla beraber istihbarat teşkilatlarının da kendi personelleri için bünyelerinde istihbarat eğitim merkezleri oluşturmaya başlamalarıdır (Türken, 2022, s.3). Verilen eğitimlerin usta-çırak ilişkisinin haricinde akademik temellere dayanan yöntemlerle zenginleştirilmeye çalışıldığı görülmüştür. Ancak bu çalışmanın konusu akademik faaliyetler olduğundan kurum içi eğitim için yapılan faaliyetler inceleme alanı dışında tutulmuştur. Akademik faaliyetlerin odak noktaları ise istihbarat başarısızlığı, istihbaratın siyasallaşması, denetim sorunu, istihbarat etiği, ulusal kültür ile istihbarat kültürleri arasındaki ilişki gibi konulardır (Johnson vd., 2013, s.111)

Çalışmada toplanan veriler özellikle Anglosakson kültürünün hâkim olduğu ülkelerden elde edilmiştir. Bunun temel nedeni, özellikle ABD ve İngiltere’nin istihbarat öğretimine dair tutumlarıdır. Zikredilen ülkeler üniversiteleri istihbarat teşkilatlarının insan kaynağı olma hüviyetinden çıkarmış, istihbarat personelinin gelişimi için gönderilmesi gereken lisansüstü eğitim kurumları haline getirmiştir. Bu ülkeler istihbarat öğretimini bir akademik faaliyet kapsamına alan ilk ülkeler olmuştur (Corvaja vd., 2016, s.84). Dolayısıyla bu ülkelerin çalışmalarından toplanan veriler diğer ülkelere göre daha fazladır. Bu bölümde ABD ve İngiltere ağırlıklı olmak üzere akademi ve istihbarat eğitimi ilişkisinin kökleri gösterilmeye çalışılacaktır. Ancak bu iki ülke dışında Türkiye, İsrail, Fransa, Almanya hatta Avustralya gibi ülkelerin de istihbarat çalışmalarına dair akademik birimler kurduğu, özel kurs ve diploma programları oluşturduğu belirtilmelidir.

Değinilmesi gereken ilk ülke şüphesiz ABD’dir. Çünkü bu ülkedeki akademi ve istihbarat ilişkisi diğer tüm ülkelere farklı bir düzeydedir. Temelleri yukarıda belirtilen bu ilişkinin somut örnekleri 70’li yılların ortalarında belirmiştir. Ancak bu yıllara gelmeden önce Sherman Kent (1949), Roger Hilsman (1956), Harry H. Ransom (1958), Lyman Kirkpatrick (1958), Allen Dulles (1963), David Wise ve Thomas Ross (1964) gibi isimlerin ilgili yıllarda verdikleri eserler istihbaratın akademik yönü için halen zikredilen eserler arasında olduğu da belirtilmelidir. Bu eserleri ortaya koymuş kişiler ise genellikle akademisyenler veya profesyonel istihbarat elemanları olduğu kadar Kent, Hilsman, Kirkpatrick ve Dulles gibi hem akademisyen olup hem de istihbarat faaliyetleri yürütmüş kişiler de olabilmektedir (Lowenthal, 1987, s.368).

60’lı yıllarla birlikte, ABD’de istihbarat öğretimi verecek bölümler ve üniversiteler açılmaya başlanmıştır. Bu faaliyetlere verilebilecek en eski örneklerden biri 1962 tarihli Savunma İstihbarat Kurumu (Defence Intelligence Agency)’dur. Bu kurum yıllar içerisinde isim değiştirerek Ulusal İstihbarat Üniversitesi (National Intelligence University) ismini almıştır ve günümüzde sadece istihbarat öğretimi yapan programlara sahip bir istihbarat üniversitesidir. Bu bağlamda başlı başına istihbarat üniversitesine sahip ABD’nin bu noktaya planlı bir süreç içerisinde geldiği belirtilmelidir. Yapılan incelemelerde görülmüştür ki, ABD şu politikaların sonucunda akademi ve istihbarat ilişkisindeki konumuna ulaşmıştır:

1. İstihbarat kurumlarınca desteklenen akademik çalışmalar yaptırılması.
2. Akademisyenler ile istihbarat topluluğu mensuplarının kongre, çalıştay, sempozyum gibi faaliyetlerle düzenli bir şekilde bir araya getirilmesi.
3. Ulusal yayın olarak başlayıp uluslararası boyuta evrilen süreli yayın çalışmaları yapılması.
4. Üniversitelerde istihbarat öğretiminin devamlı artması ve yaygınlaşması sonucu, öğrencilerde ABD istihbarat topluluğunda kariyer olanağı bulabileceği kanaatinin oluşması.
5. Devletin bazı üniversite ve araştırma merkezlerine istihbarat konulu projeler yaptırması ve bunları fonlaması.
6. İstihbaratın farklı yönlerinin araştırıldığı bu projelerin sonucu olarak oluşan devasa istihbarat kitaplığı (Erkmen, 2023, s.259).

Görüldüğü gibi ABD uzun yıllara yayılan bu faaliyetler sonucunda diğer ülkelerden oldukça farklı bir noktada akademi-istihbarat ilişkisi geliştirmiştir. Faaliyetlerini oluşturduğu bu topluluk üzerinden şekillendirme yoluna gitmiştir. Bu süreçte yukarıdaki faaliyetlerin haricinde birçok çalışma da yapılmıştır. Örneğin istihbarat öğretimi yapacak üniversiteler için devlet kurumları özel birlikler bile oluşturmuştur. Bu birlikler vasıtasıyla istihbarat içerikli derslerin içeriğinin nasıl olması gerektiğine kadar üniversiteler yönlendirmiştir. 1990’lı yıllarda CIA ve ABD Ordusu iki büyük sempozyum düzenleyerek istihbarat öğretiminde programların ve ders içeriklerinin hazırlanmasına öncülük etmiştir (Erkmen, 2023, s.260).

Bu sempozyumlara bakıldığında ABD’nin meseleye verdiği önem daha da anlaşılır olacaktır. Örneğin ABD Ordusu’nun 1999 yılında düzenlediği sempozyumda, üniversitelerde istihbarat dersi vermekte olan ve emekli

olmuş tüm akademisyenler çağırılmıştır. İstihbarat tanımının yapılmasından ders kaynaklarına, istihbarat çarkının işleyişinden örnek olay incelemesine ve kampüste yaşanan sorunlardan dersi alan öğrenci profillerine kadar birçok başlık tartışılmıştır. (Joint Military Intelligence College, 1999). Bu çalışmalar sadece ABD Ordusu değil, farklı kurumların öncülüğünde de bir süre daha devam etmiştir (Erkmen, 2023, s.260).

Günümüze baktığımızda ise tüm bu süreçlerin sonunda ABD’de istihbarat öğretiminin üç kol üzerinden örgütlendiği belirtilebilir:

1. Güvenlik bürokrasisine doğrudan bağlı yükseköğretim kurumları ya da programları
2. Sivil yükseköğretim kurumlarında bulunan programlar
3. Araştırma merkezleri ve programları

Üniversitelerin verdikleri eğitimlerin içeriğine geçmeden önce sivil üniversitelerin içinde de istihbarat teşkilatları ile ilişkili ya da onlar tarafından desteklenen üniversitelerin bulunduğu belirtilmelidir. Programlar incelendiğinde ise verilen istihbarat öğretiminin genellikle yan dal olarak planlandığı görülmüştür. Ancak bu yan dal programlarının öğrencilere sadece istihbarî bir bakış kazandırmaktan ziyade neredeyse tamamının istihbarat topluluğunun ihtiyaçları doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Özellikle mühendislik dalları, bilgisayar bölümleri ve yabancı dil bölümlerine mutlaka yan dal olarak istihbarat programları açılmıştır. Dolayısıyla üniversiteler mezuniyet sonrasında hem öğrencilere iş olanağı yaratmayı hedeflemekte hem de istihbarat topluluğunun ihtiyaç duyabileceği nitelikli elemanları hazırlamaktadırlar (Glees’den akt. Erkmen.2023, s.266). Ana dal olarak planlanan programlar ise müfredatlarını tarih, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi gibi alanların dersleriyle tamamlamaktadır. Lisansüstü seviyede ise İngiltere’de olduğundan daha fazla istihbarat temelli gitmektedir. Bu seviyede uzmanlıklar yetiştirilmesi planlanmıştır denebilir. Bunun muhtemelen en önemli nedenlerinden birisi ABD üniversitelerinde daha fazla eski teşkilat mensubunun bulunmasıdır (Erkmen, 2023, s.268).

ABD istihbarat öğretiminde yer alan bir farklılığa da değinmek gerekmektedir. Diğer ülkelerin aksine burada istihbarat eğitimi veren bir ön lisans programı da bulunmaktadır. Her ne kadar sadece bir üniversitede olsa da Utay Valley Üniversitesi “İstihbarat Çalışmaları” isimli bir ön lisans programı ile istihbarat öğretiminde yer almaktadır. Son olarak 2015 yılı itibarıyla ABD üniversitelerinde en az 14 lisans ve 12 yüksek lisans

programı (Coulthart ve Crosston., 2015, s.52-53) bulunurken; bu sayının 17 lisans, 18 yüksek lisansa çıkmış olduğu da belirtilmelidir (Çencen vd., 2021, s.109-111).

İngiltere’ye bakıldığında ise istihbarat ve akademinin buluşmasına 70’li yıllarda rast gelmektedir. İngiltere’de bu tarihten önce de istihbarat olgusuna dair çok sayıda kitap basılmış olsa da istihbaratın bir akademik çalışma alanı olarak ortaya çıkmasını sağlayan eserler bu tarihlerde yayımlanmıştır (Goodman, 2006). 80’li yıllara kadar akademik istihbarat çalışmaları tarihçiler tarafından yürütülmüştür. Sürecin dönüşümü yine bir istihbarat tarihçisi olan Christopher Andrew’un 1986’da Intelligence and National Security dergisini kurması ile başlamıştır. Bugün alanın en önemli dergilerinden birisi olan bu süreli yayın, uluslararası ilişkiler ile istihbarat çalışmalarının birlikte ilerlemesinin önemli bir örneği olmuştur (Scott’dan akt. Erkmen, 2023 s.255).

İngiltere’de İstihbarat öğretiminin lisansüstü düzeyde ilerlediği belirtilebilir. Lisans düzeyinde bir istihbarat programı bulunmamakla birlikte, uluslararası ilişkiler, tarih, savaş çalışmaları ve siyaset bilimi bölümlerinde istihbarat dersleri ve istihbari eğitim modülleri olduğu göze çarpmaktadır (Scott, 2007). Bununla birlikte Brunel Üniversitesinde istihbarat analizi öğretiminde kullanılmak üzere simülasyon merkezi bulunmakta olup bu merkezİngiltere Başbakanlığı Kabine Ofisi içerisinde bulunan ve istihbaratın analizi ve istihbarat örgütleri arasında koordinasyonu sağlayan Müşterek İstihbarat Ofisi’nin (Joint Intelligence Office-JIC) simüle edilmiş halidir (Türken, 2022, s.111) Öğrenciler burada bir istihbarat analisti gibi kendilerine verilen görevleri yerine getirmeye çalışmaktadır. Ders öğretmenleri tarafından kendilerine verilen görevler veya istihbarat sorunsalları çerçevesinde açık kaynaklara dayalı istihbarat analiz raporları yazmayı, işbirliği yapmayı, grup halinde ve bireysel analiz yapmanın kolaylıklarını ve zorluklarını öğrenmektedir (Davies, 2006, s.721). Belirtilebilecek bir diğer hususta İngiltere’nin farklı ülkelerle anlaşarak kurmuş olduğu istihbarat ERASMUS’u dur. Glasgow Üniversitesi (İngiltere) öncülüğünde Dublin Üniversitesi (İrlanda), Charles Üniversitesi (Çekya) ve Toronto Üniversitesi (İtalya) konsorsiyumundan oluşan 24 aylık İstihbarat, Güvenlik ve Stratejik Çalışmalar ERASMUS Mundus Ortak Yüksek Lisans Programı oluşturulmuştur (Türken, 2022, s.61). Bu program sayesinde öğrenciler birçok farklı kültürle tanışmakta, yerel dilleri öğrenmekte ve istihbarat yüksek lisansı yapabilmekteler. İngiltere örneğinde programların

geniş bir istihbarat müfredatına sahip olsa bile ana amacının istihbarat personeli değil, istihbarat alanında uzman akademisyen yetiştirmek olduğu da belirtilmelidir. (Corvaja vd., 2016, s.84).

Son olarak Anglosakson istihbarat kültürüne benzer bir yapılanmanın İsrail’de de olduğu belirtilmelidir. İsrail’de gerek akademisyenler gerekse de eski istihbarat topluluğu çalışanları akademik istihbarata ve istihbaratın farklı alanlarına dair kitap ve makaleler yayınlamaktadır. Yine istihbarat öğretimi üniversiteler eliyle yürütülmektedir. Ayrıca yukarıda zikredilen üç ülkede de sivil üniversiteler ile istihbarat teşkilatları arasında anlaşmalar bulunmaktadır. Böylece sivil üniversitelerde hâlihazırda istihbarat topluluğu çalışanlarına eğitim verildiği gibi gelecekte bu kurumlarda çalışacak personele istihbarat çalışmaları öğretimi de gerçekleştirilmektedir. Bu örnekler İsrail’de diğer iki ülkeye göre daha fazladır (Erkmen, 2023, s.267).

2. İSTİHBARATIN TÜRK YÜKSEKÖĞRETİMİNDE YERİ

Türkiye’de istihbarat öğretimi, diğer ülkelerle kıyaslandığında süreci geriden takip eden bir görünüm sergilemektedir. Türkiye gerek yurtiçi gerek yurtdışı birçok sorunla aynı anda yıllardır mücadele etmek zorunda kalmış bir ülkedir. Komşularıyla yüzyıllık sorunları, bölgesindeki istikrarsızlık, ülke içinde yaşanan terör olayları, küresel mücadeleler gibi hadiselerin yarattığı problemlerin sadece kolluk gücüyle hallolamayacağı aşikârdır. Bu bağlamda, istihbarata özgü programların yetersizliğini eleştirmek ve daha erken tarihlerde uygulanmaları gerektiğini söylemek mümkündür (Türken, 2022, s.3). Ancak yine de her geçen gün akademik istihbarat alanında yeni gelişmeler yaşandığı da belirtilmelidir.

İstihbarat öğretimi anlamında ilk program 2009 yılında Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Merkezinde kurulan yüksek lisans programıdır. Bu programı Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın açmış oldukları programlar izlemiştir. Güvenlik bürokrasisi haricinde üniversite bünyesinde ise iki program bulunmaktadır. Bunlar; Marmara Üniversitesi İstihbarat Yüksek Lisans Programı ve İstanbul Aydın Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Yüksek Lisans Programıdır. Bu programların açılmasıyla birlikte Türkiye’de de hem güvenlik bürokrasisi ile ilintili hem de sivil üniversitelerde istihbarat programları oluşmuştur.

2024 yılında ise Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT) ile ilintili olarak Milli İstihbarat Akademisi (MİA) kurulmuştur. Lisansüstü eğitim vermekte olan

MİA’nın amacının “istihbaratın zanaat boyutunun yanı sıra akademik boyut kazanmasına yönelik çalışmaların ileri düzeylere taşınması” (mia.edu.tr, 2025a) olduğu belirtilmiştir. Yüksek Lisans programlarına öğrenci kabulü başlamış, ilerleyen süreçte doktora programlarının açılacağı da belirtilmiştir. Ayrıca raporlar, analizler ve görüşler de yayınlanmakta olup, istihbaratın çeşitli alanlarında çalıştaylar da düzenlemeye başlamıştır. Bünyesinde 2 farklı enstitü kurulmuştur. İstihbarat ve Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü bünyesinde İstihbarat Çalışmaları, Güvenlik Çalışmaları ve Bölge Çalışmaları programları yer alırken; Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü’nde ise Bilgisayar Mühendisliği ve Elektrik-Elektronik Mühendisliği Programları yer almaktadır. İstihbarat ve Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü bünyesindeki programların dersleri incelendiğinde istihbarat dersleri ile birlikte birçok disiplinden yararlanıldığı görülmüştür. Uluslararası ilişkiler, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Tarih, Sosyoloji ve gibi alanlarla ilintili birçok ders müfredata eklenmiştir. Bununla birlikte “Vizyon Dersleri” başlığı altında Dünya Klasikleri, Gastronomi, Sinema, Sosyal Psikoloji, Dinler Tarihi, Ekonomi Tarihi, Osmanlı Türkçesi ve Sosyal Medya ve İletişim (mia.edu.tr, 2025b) gibi saha çalışanlarının sıkça ihtiyacı olabilecek dersler bulunmaktadır. Bu bağlamda zikredilen enstitü programlarının akademik anlamda uzmanlık sağlamakla beraber MİT personeli olabilme noktasında bir insan kaynağı yaratma potansiyelini de kurguladığı görülmektedir. Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsündeki programlarda ise Bilgisayar Mühendisliği programının dersleri siber güvenlik ağırlıklı iken Elektrik-Elektronik Mühendisliği programının derslerinde kriptolojiye odaklandığı görülmüştür (mia.edu.tr, 2025c). Bu bağlamda MİA’nın, ABD’de ki yapılanmaya benzer bir şekilde ülkenin ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip bir istihbarat topluluğunun oluşturulmasında ve gerek akademik bir merkez gerekse de güvenlik bürokrasisi için akademik formasyona sahip bir insan kaynağı olarak kullanılabileceği ifade edilmelidir. Sonuç olarak Türkiye’de istihbarat öğretimi aşağıdaki tablo gibidir:

Tablo 1. Türkiye’de İstihbarat Öğretimi Yapan Kurumlar. (Yazar Tarafından Oluşturulmuştur)

Kurum	Yüksek Lisans
Milli Savunma Üniversitesi (ATASEREN)	İstihbarat Çalışmaları
Milli Savunma Üniversitesi (Alparslan)	İstihbarat Çalışmaları
Polis Akademisi	İstihbarat Araştırmaları
Jandarma Sahil Güvenlik Akademisi	Güvenlik Yönetimi (İstihbarat)
Marmara Üniversitesi	İstihbarat
İstanbul Aydın Üniversitesi	Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri
MİT Milli İstihbarat Akademisi	İstihbarat Çalışmaları

Bu programların haricinde belirtilebilecek bir diğer nokta 2020 yılında Milli Savunma Üniversitesi’nin Bilgi Yönetimi ve İstihbarat isimli bir lisans programı açtığı ancak öğrenci alımı yapılmadan kapandığıdır. Dolayısıyla Türkiye’de lisans düzeyinde sadece müfredatlarda istihbarat dersleri mevcuttur. Başkent Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, İstanbul Topkapı Üniversitesi, Atılım Üniversitesi, MEF Üniversitesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi lisans ve yüksek lisans düzeyindeki programlarında istihbarat dersi bulunduran üniversitelerdir.

Yukarıdaki tabloda yer alan kurumların yayınlamış oldukları öğrenme çıktıları ve program amaçları ile ABD’deki lisansüstü kurumların amaçlarının benzerliği dikkat çekicidir. Her iki ülkede de istihbarat alanında araştırmanın nasıl yapılacağı, istihbaratın temel paradigmatları, istihbarat disiplininin tarihi ve teorisi dersleri verilerek, istihbarat sürecini doğru yönetebilme yeteneğine sahip öğrencilerin yetiştirilmesinin amaçlandığı görülmüştür (Çencen vd., 2021, s.126). ABD’de ki programlar hem Sosyal Bilimler hem de Fen Bilimleri ile oluşturulmuşken Türkiye’deki programlar sadece sosyal bilimlerden müteşekkildi. MİA’nın kurmuş olduğu Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü ile Türkiye’de bu konsept ile tam uyumlu hale gelmiştir.

3. LİSANS DÜZEYİNDE İSTİHBARAT DERSİNİN GEREKLİLİĞİ VE NİTELİKLERİ

Türkiye çok geniş bir tehdit yelpazesıyla aynı anda mücadele eden bir ülkedir. Dolayısıyla istihbarat çalışmaları noktasında yapacağı her atılım

çarpan etkisiyle ulusal güvenliğe katkı yapacaktır. Bu atılımların neticesinde istihbarat öğretiminin gelişimi, bir istihbarat topluluğunun varlığı ve toplumsal bilincin oluşması gibi hususlar oldukça önemli kazanımlar olarak belirtilmelidir. Türkiye’de bir istihbarat topluluğunun oluşması için gerekli şartlar ve imkanlar her geçen gün artmaktadır. YÖK’ün verilerine göre 2023 yılında sadece istihbarat üzerine akademik yayın yapmaya başlayan iki yeni dergi açılmış ve istihbarat yayını yapan toplam dergi sayısı sekiz olmuştur (dergipark.org.tr, 2025). 2024 yılında açılan MİA ile birlikte ise akademik faaliyetlerin katlanarak artacağı öngörülmektedir. Buna mukabil Türkiye, istihbarat üzerine toplumsal bilinç oluşturulması noktasında hala oldukça eksiktir. Konvensiyonel savaşı bir kenara bırakıp, halk ayaklanmaları çıkarmak, terörü kullanmak, örtülü operasyonlar, psikolojik harp faaliyetleri, vekalet savaşı unsurlarını kullanmak gibi bir çok enstrümanı kullanan Hibrit Savaş gibi savaş konseptlerine geçen günümüz dünyasında (Çelik, 2022, s.11), hedefe konan ülkelerin elbette bu saldırılara verebileceği yanıtlar olmalıdır. Sosyal medyadaki gündemlerin bile yarısının sahte hesaplarca oluşturulduğu (milliyet.com, 2021) günümüz Türkiye’inde ulusal tehditlere karşı toplumsal bir bilinç geliştirilmelidir. Kastedilen toplumsal bilincin oluşturulması için daha kapsayıcı, bir plana sahip ve uzun soluklu çalışmalar yapılmalıdır. Bu ders önerisi bu amaçla yapılacak bir planlamanın eğitim başlığında yapılacak faaliyetlerden biri olarak düşünülmüştür.

MİA Başkanı Talha Köse, kurulan akademi ile birlikte istihbarat konusunda çalışan, bilgi üreten akademisyen, uzman ve ilgili kişilerden bir istihbarat topluluğu oluşturmayı hedeflediklerini belirtmiştir (Türkiye Gazetesi, 2024). Dolayısıyla MİA gibi bir kurumun varlığı gerek toplumsal bilincin oluşturulmasında gerekse de akademi ile istihbaratın bir araya geldiği bir merkez oluşturması bakımından önemlidir. Bu bağlamda kamu yönetimi, işletme, siyasal bilgiler ve uluslararası ilişkiler gibi bölümlerde zorunlu olarak verilecek “İstihbarat İncelemeleri” dersinin varlığı büyük önem kazanmaktadır. Yabancı diller, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, işletme, maliye, ekonomi, hukuk, mühendislikler, sağlık yönetimi, gazetecilik, iletişim, tarih gibi bölümlerde ise seçmeli ders olarak verilmesi bir başka çalışmanın konusu olarak mutlaka incelenmelidir. Sadece verilecek bir ders ile hedef tabi ki de kolluk kuvvetlerine personel yetiştirmek olamaz. Ancak istihbarat teşkilatlarının nasıl çalıştığı, hangi yol ve yöntemleri kullandığı, tarihte neler yaptığı ve günümüzdeki imkân ve kabiliyetlerinin gösterileceği derslerle toplumsal bir bilinç kazandırmak; istihbarat analizi

dersleriyle istihbarat topluluğunun temelini oluşturacak bilgi ve becerinin daha lisans düzeyinde öğrenciler ile tanışmasını sağlamak hedeflenen bu topluluk için büyük kolaylık sağlayacaktır. İlaveten ders içeriklerinin niteliği ile muvazi olacak şekilde öğrencilerin ilgisi de istihbarat topluluğu ya da güvenlik teşkilatlarına kayabileceği ve potansiyel adayların yönlendirilmesi de doğal çıktı olarak belirecektir. Bu bağlamda lisans düzeyinde bir dersin varlığı, belirlenen hedef doğrultusunda hem kolaylaştırıcı hem de programın tamamlayıcı bir parçası olacaktır.

Bu dersler için akademik personelin yeterliliği noktasında da bir sorunun yaşanacağı düşünülmektedir. YÖK’e ait Ulusal Tez Merkezi’nden alınan verilere göre istihbarat ve istihbaratın diğer alanlarla ilişkisini inceleyen 366 tez sahibi bulunmaktadır (tez.yok.gov.tr, 2025). Bu kişilerin 314’ü yüksek lisans mezunu, 52’si ise doktora mezunudur. Bu kişilerin haricinde kolluk kuvvetlerinde görev aldıktan sonra emekli olmuş ya da ayrılmış kişilerden de uzman öğretici olarak yararlanılması mümkündür.

Ders içeriğinin oluşturulması hususunda ise ABD ve İngiltere gibi öncü ülkelerin programları yine örnek teşkil edecektir. Verilerin açık kaynaklardan toplanması hasebiyle yine bu ülkelerden ağırlıklı olarak veri toplandığı da belirtilmelidir. ABD ve İngiltere’nin ders programlarına açık kaynaklardan erişilebiliyorken, Anglosakson kültüre yakın olarak değerlendirilen İsrail’in ders müfredatlarını paylaşmadığı da belirtilmelidir. Yine de literatür taramasında yeterli sayıda veriye rastlanmıştır. Örneğin Türken yaptığı çalışmada (2022, s.102) 40 lisans ve lisansüstü program müfredatı tespit etmiştir. Bu programların ders listelerinde ise 258’i zorunlu 552’si seçmeli toplam 810 ders bulunmaktadır. Tüm dersler incelendiğinde en çok tercih edilen dersler şöyledir:

Tablo 2. İstihbarat Programlarında Tercih Edilen Derslerin Oranı (Burak Türken’in “Türkiye Yükseköğretim Sistemi İçerisinde İstihbarat Eğitiminin Karşılaştırmalı Analizi Ve Bir Model Önerisi” isimli tezinden hazırlanmıştır. 2022, s.108)

Ders Adı	Ders Oranı (%)
İstihbarat Analizi	%12,22
Güvenlik Temelli Dersler	%8,15
İstihbarat Organizasyonu ve Liderlik	%7,90
Bölge/Ülke Çalışmaları	%7,41
Terörizm	%7,16
Siber Güvenlik	%5,56
İstihbarat Toplama	%5,56
İstihbaratta Temel Kavramlar	%5,31

Kolluk İstihbaratı	%4,32
İstihbarat Hukuku ve Etik	%4,32
Örtülü Operasyonlar	%2,47
İstihbarata Karşı Koyma	%2,35
Uluslararası İlişkiler	%2,10
İstihbarat Tarihi	%1,98
Silahların Kontrolü	%1,73
Kritik Altyapı Güvenliği	%0,99
Diğer Dersler	%20,47

Yukarıdaki tabloda çoğunluğu lisansüstü olmak üzere verilen tüm dersler bulunduğundan ders yelpazesinin genişliği olağandır. Ancak lisans düzeyinde ve sadece 14 haftalık bir süreci kapsayan bir dersin tün bu başlıkları içermesi elbette mümkün değildir. Dersin amacının da dışındadır. Ancak yine de bu tablodaki ders tercih yoğunlukları İstihbarat İncelemeleri dersinin içeriğinin belirlenmesinde oldukça faydalı olacaktır. Ders tercih yoğunluğu en yüksek dersler olan İstihbarat Analizi, İstihbarat Organizasyonları ve Liderlik, Terörizm ve Güvenlik, Siber Güvenlik, İstihbarat Toplama, İstihbaratın Temel Kavramları ve Örtülü Operasyonlar gibi derslerin, önerilen dersin müfredatında yer alması dersin amacıyla oldukça uyumludur. Bu dersler başlıkları sayesinde istihbarat teşkilatlarının çalışma yol ve yöntemleri, görev ve faaliyet alanları, bu faaliyetlerin ülke güvenliği ile ilişkisi, istihbarat analizinde yapılan faaliyetler gibi hususlarda öğrencilerin temel yetilere sahip olacağı ve bir bilinç kazanacağı muhakkaktır.

4. LİSANS DÜZEYİ İÇİN BİR DERS ÖNERİSİ: İSTİHBARAT İNCELEMELERİ

İstihbarat İncelemeleri isimli ders önerisinin muhteviyatı bu bölümde gösterilmektedir. Dersin amacı, dersin içeriği, dersin öğrenme çıktıları, haftalık konu dağılımı bu bölümün temel başlıklardır. Ders İzlenice Formu da ekte (EK-A) bulunmaktadır.

4.1. Dersin Amacı ve Hedefleri

Bu dersin amacı; insani, idari, sosyal ve siyasal bilimler disiplinlerine ait bölümlerde öğrenim gören lisans öğrencilerine, istihbaratın günümüz dünyasındaki karar alma süreçlerinde artan rolünü ve önemini gösterebilmektir. Bu dersi alan öğrenciler istihbarat tarihi, istihbarat teşkilatlarının yapısı, temel kavramlar, istihbarat faaliyetleri, istihbarat analizi, propaganda psikolojik savaş ve örtülü operasyonların muhteviyatı,

istihbarata karşı koyma faaliyetleri, terörizm ve güvenlik başlıklarında bilgi sahibi olacak ve örnek vaka incelemesi yapacaktır. Dolayısıyla istihbarat teşkilatlarının nasıl çalıştığı, hangi faaliyetleri icra ettikleri, bugün ve gelecekte ki faaliyetlerinin odak noktalarını öğretebilmeyi amaçlamıştır. Bu dersi alan öğrencilerin ayrıca analiz, iletişim, bireysel ve grup çalışmasına yatkınlık gibi beceriler geliştiremesi dersin diğer amaçlarından. İstihbarat faaliyetlerine karşı bir bilinç, duyarlılık ve temel yetiler oluşturabilmek dersin temel hedefidir.

4.2. Dersin İçeriği

İstihbarat faaliyetlerinin tanımlanması, istihbarat tarihi, istihbarat terminolojisi, istihbarat teşkilatlarında organizasyon şeması, istihbarat üretim süreçleri, istihbarat analiz yöntemleri, propaganda ve psikolojik savaş, örtülü operasyonlar, siber uzay ve istihbarat ilişkisi, istihbarata karşı koyma terörle mücadelede istihbarat gibi başlıklar dersin içeriğini oluşturmaktadır.

4.3. Dersin Öğrenme Çıktıları

Bu dersi alan öğrencilerin aşağıdaki konularda bilgi sahibi olması beklenir:

1. İstihbarat tarihi ve teşkilatların modern dünyadaki yeri
2. İstihbarat teşkilatlarının organizasyon yapıları ve temel kavramları
3. İstihbarat teşkilatlarının temel görevleri ve faaliyetleri
4. İstihbarat analizi ve yöntemleri
5. Terörizm, güvenlik ve istihbarat arasındaki ilişki

Bu dersi alan öğrencilerin aşağıdaki konularda beceri geliştirmesi beklenir:

1. Analiz becerisi
2. Araştırma yöntem ve teknik becerisi
3. İletişim becerisi
4. Bireysel ve grup çalışmasına yatkınlık geliştirme
5. Politika/Strateji geliştirebilme
6. Güvenliğe yönelik tehditleri değerlendirebilme

4.4. Dersin Haftalık Konuları

Ders için sınav haftaları hariç 14 haftalık bir ders programı öngörülmüştür. Genel başlıklar şöyledir:

1. İstihbarat Tarihi ve İstihbarat Çalışmalarının Gelişimi

2. İstihbaratın Tanımlanması ve Modern Dünyadaki Rolü
3. İstihbaratta Temel Kavramlar ve Organizasyon Şemaları
4. İstihbarat Üretim Süreçleri
5. İstihbarat Analiz (Yöntemler)
6. İstihbarat Analizi (Örnekler)
7. Sınıf Etkinlikleri ve Ödevler
8. Stratejik İstihbarat ve Politika Yapımı
9. Örtülü Operasyonlar ve Psikolojik Savaş Faaliyetleri
- 10.İstihbarata Karşı Koyma (Kontrespiyonaj) Faaliyetleri
- 11.İstihbarat Başarısızlıkları ve İstihbarat Etiği
- 12.Örnek Vaka ve Teşkilat İncelemeleri
- 13.Terörle Mücadele ve Kolluk İstihbaratı
- 14.Siber Uzay, Yapay Zekâ ve İstihbaratın Geleceği

4.5. Dersin Uygulanışı ve İş Yüğü

Teorik olarak hazırlanan bu dersin verdiği bilgileri beceriye dönüştürebilmesi için haftalık ders programında da yer alan sınıf etkinlikleri ve ödevler bölümünün en verimli şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Sınıf etkinliklerinde öğrencilerin grup çalışması ve analiz becerisi gibi becerilerini artıracak uygulama ve oyunlar, istihbarat analizi simülasyonları, ikna ve beden dili analizine yönelik faaliyetler, hazırlanacak bireysel ya da grup sunumları öğrencilerin derse olan katılımını artıracak gibi, öğrenilen bilgilerin beceriye dönüşmesini de hızlandıracaktır. Bu faaliyetlerin daha sistematik olması adına Tablo 3’te yer alan İş Yüğü ve Kredi Hesaplama tablosu örnek olarak incelenebilir.

Tablo 3. İstihbarat İncelemeleri Dersi İş Yüğü ve Kredi Hesaplama Tablosu (Yazar Tarafından Oluşturulmuştur)

Etkinlik	Hafta Sayısı	Süre (Haftalık)	İş Yüğü
Teorik Ders	14	2	28
Uygulama Dersi	0	0	0
Okuma Faaliyeti	6	1	6
Kaynak Taraması	2	1	2
Rapor Hazırlama	1	1	1
Sunum Hazırlama	1	1	1
Sunum	1	2	2
Ara Sınav	1	5	5
Final Sınavı	1	5	5
Toplam İş Yüğü			50
AKTS (Toplam İş Yüğü/25)			2 AKTS

SONUÇ

Yükseköğretim ve istihbarat arasındaki tarihsel ilişkinin ortaya konmaya çalışıldığı bölümle başlayan çalışma, istihbaratın özellikle ABD ve İngiltere özelindeki kurumsallaşma sürecini tüm detaylarıyla incelemiştir. İstihbarat başarısızlıklarının en aza indirilmesi amacıyla akademi ile istihbarat arasında kurulan ilişki, bu bağlamda Anglosakson kültürünü öncü bir hale getirmiştir. İngiltere’nin kurduğu akademik yapı ile lisansüstü uzmanlığa odaklanmış olduğu görülmektedir. ABD’nin ise lisans düzeyinden başlayan, uzmanlaşarak devam eden ve istihbarat teşkilatları için insan kaynağına dönüşebilen bir yapılanma kurmuştur. Teknik bölümlerdeki yan dal uygulamaları, lisans ve yüksek lisans programları ve istihbarat kurumlarının doğrudan rol aldığı öğretim süreçleri ile ABD kendi müfredat ve öğretim tarzını oluşturmuştur. Bu bağlamda Türkiye’nin istihbarat öğretim sürecine geç girdiği ve sınırlı bir yapılanmaya gittiği rahatlıkla ifade edilebilir. Ancak Türkiye için MİA’nın kuruluşunun bir dönüm noktası olduğu belirtilmelidir. Gerek istihbarat çalışmaları programlarının ders içeriğinde, gerekse de mühendislik programlarının ders içeriğinde bu bölümlerin nitelikli personel yetiştirme ve bir akademik merkez oluşturma gayreti içinde olduğu görülmektedir. Bu noktada elbette İngiltere ya da ABD ölçeğinde olmasa da Türkiye’nin de benzer bir program dahilinde ilerlediğini söyleyebilmek mümkündür. Lisansüstü seviyede kurulan MİA ile birlikte İngiltere’deki yapılanmaya benzer bir uzmanlaşmış istihbarat topluluğu oluşumu zaman içerisinde Türkiye’de de oluşacaktır. Elbette bu faaliyetler uzun yıllar içerisinde sonuç üretebilecek çalışmalardır. Türk istihbarat faaliyetlerinin akademik bir platformda incelenmesi, araştırılması ve istihbarat öğretimi faaliyetlerinin MİA’dan sonra yakalayacağı ivme oldukça önemlidir.

Bu noktada sürece en çok katkı verecek olan noktalardan biri de İstihbarat İncelemeleri dersinin lisans düzeyine eklenmesi olacaktır. Böyle bir dersin lisans düzeyine konulması, Anglosakson öğretim kültürünün ABD yansımada olduğu gibi gerek istihbarat topluluğunun oluşmasında gerek nitelikli personelin istihbarat faaliyetlerine çekilebilmesinde gerekse de istihbarat faaliyetlerine karşı toplumsal bir bilinç oluşturulmasında oldukça büyük katkıları olacaktır. Söz gelimi nitelikli öğrencilerin, süreçlerine hâkim oldukları bir sisteme katılma iştahı artacaktır. Ülke çapında ise geldikleri görevlerde, bulundukları konumlarda istihbarat faaliyetlerinin doğasını bilip bu çerçevede hareket edebilecek ve çevrelerini yönlendirebileceklerdir. MİA gibi yükseköğretim kurumlarına girecek öğrenciler süreçlere zaten hâkim

olduğundan bu kurumlarda uzmanlıklarını geliştirmeye odaklanacaklardır. Bu durumlar ancak lisans düzeyinden başlayan bilgi temelli bir ders ve planlı bir istihbarat yükseköğretimi sonucu oluşabilecektir. Bu bağlamda önerilen dersin gerek bireysel gerek kurumsal gerekse de devlet çapında katkılarının olacağı düşünülmektedir.

Bu katkılarının oluşabilmesi adına ders içeriklerinin titizlikle hazırlanması zaruridir. Bu çalışmada ortaya konan ders içerikleri, ders kazanımları, haftalık ders programı gibi hususların bundan sonraki süreçte bir yol gösterici olması dilenmektedir. Hazırlanan ders konularının oldukça objektif seçildiği ve öğrencinin öğretim düzeyi göz önüne alınarak hazırlandığı tekrar hatırlatılmalıdır. Özellikle ders programında yer alan sınıf etkinlikleri gibi hususların iyi kurgulanması ve öğrencilerin alacağı görev ve rollerle becerilerini arttırabilmesi gibi hususların bu ders özelinde çok daha önemli olduğu belirtilmelidir. Bilinç, ancak bilgi ve deneyimin bir araya gelmesiyle oluşacaktır.

KAYNAKÇA

- 9/11 Comission Report (2004). National commission on terrorist attacks upon the United States. Erişim tarihi: 10 Ocak 2021, <https://911commission.gov/report/>.
- Aktan, C. C. ve Tunç M. (1998). Bilgi toplumu ve Türkiye. *Yeni Türkiye Dergisi*, 4, 118-134
- Campbell, S. H. (2011). A Survey of the U.S. Market for Intelligence Education. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 307-337
- Collier, M.W. (2005). “A Pragmatic Approach to Developing Intelligence Analysts,” *Defense Intelligence Journal, Joint Military Intelligence College Foundation*, 14(2), ss.17-35.
- Coulthart, S. ve Crosston, M. (2015). Terra incognita: Mapping American intelligence education curriculum. *Journal of Strategic Security*, 8(3), 46-68. <http://dx.doi.org/10.5038/1944-0472.8.3.1459>
- Corvaja, A. S., Jeraj, B., & Borghoff, U. M. (2016). The rise of intelligence Studies: a model for Germany? *Connections the Quarterly Journal*, 15(1), ss.79–106.
- Çelik, Ö.F. (2022). *Hibrit Savaş ve İstihbarat*, Kamer Yayınları, İstanbul

- Çencen, N., Kocamanoğlu, S.ve Berk, M.B. (2021). Intelligence Education At Graduate And Postgraduate Level: Comparison Of Turkey And Usa Samples, *SDE Akademi Dergisi*, 1(3), 98-134
- Davies, Philip H. J. (2006). Assessment BASE: Simulating national intelligence assessment in a graduate course. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 19(4), 721-736. <http://dx.doi.org/10.1080/08850600600829940>
- Dergipark. (2025). “İstihbarat”, dergipark.org.tr, Erişim Tarihi: 02.01.2025, <https://dergipark.org.tr/tr/search?q=%26quot%3Bistihbarat%26quot%3B§ion=journal>
- Erkmen, S. (2023). Yüksek Öğretimde İstihbarat Çalışmaları Öğretimi: Modeller, Örnekler, Müfredatlar. *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 244-295, DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/icad.20>
- Gearon, L. (2015). Education, Security and Intelligence Studies. *British Journal of Educational Studies*, 63(3), 263-279
- Glees, A. (2015). Intelligence studies, universities and security. *British Journal of Educational Studies*, 63(3), 281-310
- Goodman M.S. (2006). Studying and teaching about intelligence: The approach in the United Kingdom intelligence education. *Studies in Intelligence*, 50(2), 57-66
- İstihbarat Raporu Dergisi. (2024). “İstihbarat Bilimdir”, 1(1), ss.1-84.
- Johnson, L. ve Shelton, A. (2013). “İstihbarat Çalışmalarının Durumu Üzerine Düşünceler: Bir Anket Raporu”, *İstihbarat ve Ulusal Güvenlik*, 28(1), ss.109-120.
- Joint Military Intelligence College. (1999). A flourishing craft: teaching intelligence studies, Conference on Teaching Intelligence Studies at Colleges and Universities.
- Köse, T. (2024). “İstihbarat Akademisi Başkanı Talha Köse: Artık istihbaratlar insan unsurlu değil, Teknolojik”, *Türkiye Gazetesi*, 18.05.2024, [turkiyegazetesi.com](https://www.turkiyegazetesi.com), <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/istihbarat-akademisi-baskani-talha-kose-artik-istihbaratlar-insan-unsurlu-degil-teknolojik-1041273>, Erişim Tarihi: 06.04.2025
- Lowenthal, Mark M. (1987). The Intelligence Library: Quantity vs. Quality, *Intelligence and National Security*, 2(2), 368-373
- Marrin, S. (2012). Is Intelligence Analysis an Art or a Science?, *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 25(3), 529-545. <http://dx.doi.org/10.1080/08850607.2012.678690>

- Milli İstihbarat Akademisi. (2025a). <https://mia.edu.tr/> , Erişim Tarihi: 02.01.2025, [https://mia.edu.tr/ sayfa-akademinin-kurulusu-48.html](https://mia.edu.tr/sayfa-akademinin-kurulusu-48.html)
- Milli İstihbarat Akademisi. (2025b). <https://mia.edu.tr/> , Erişim Tarihi: 02.01.2025, [https://mia.edu.tr/ sayfa-dersler-14.html](https://mia.edu.tr/sayfa-dersler-14.html)
- Milli İstihbarat Akademisi. (2025c). <https://mia.edu.tr/> , Erişim Tarihi: 02.01.2025, [https://mia.edu.tr/ enstitu-mia-muhendislik-ve-fen-bilimleri-enstitusu-2.html](https://mia.edu.tr/enstitu-mia-muhendislik-ve-fen-bilimleri-enstitusu-2.html)
- Milliyet Gazetesi. (2021) “Türkiye Twitter gündeminde yer alan trendlerin yarısı sahte”, milliyet.com.tr, [https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/savas-onemli/ epfl-arastirmasina-gore-turkiye-twitter-gundeminde-yer-alan-trendlerin-yarisi-sahte-6525080](https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/savas-onemli/epfl-arastirmasina-gore-turkiye-twitter-gundeminde-yer-alan-trendlerin-yarisi-sahte-6525080), (Erişim Tarihi: 26.09.2023).
- Murray, M.L. (2013). "ABD Akademik Zekâ Eğitimini İleriye Taşımak: Bir Edebiyat Envanteri ve Gündemi", *Uluslararası İstihbarat ve Karşı İstihbarat Dergisi*, 26(4), ss.744-776
- NTV. (2024). “140 bin kişi MİT’e bilgi verdi, Eylül ayındaki artış dikkat çekti”, www.ntv.com.tr, Erişim Tarihi: 04.01.2025, [https://www.ntv.com.tr/galeri /turkiye/140-bin-kisi-mite-bilgi-verdi-eyul-ayindaki-artist-dikkatcekti,G0qR4I2ELUGhdHt2xHwIJA/73FdplmyVkaYH6F_gR9P2_g](https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/140-bin-kisi-mite-bilgi-verdi-eyul-ayindaki-artist-dikkatcekti,G0qR4I2ELUGhdHt2xHwIJA/73FdplmyVkaYH6F_gR9P2_g)
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), ss.323-343.
- Scott, L. (2007). Sources and methods in the study of intelligence: A British view, *Intelligence and National Security*, 22(2), 185-205,
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (2025). Disiplin, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 11.12.2024
- Türken, B. (2022). *Türkiye Yükseköğretim Sistemi İçerisinde İstihbarat Eğitiminin Karşılaştırmalı Analizi ve Bir Model Önerisi*, JSGA Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- YÖK Ulusal Tez Merkezi. (2025). “İstihbarat”, <https://tez.yok.gov.tr/> , Erişim Tarihi: 02.01.2025, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Zegart, A. B. (2007). *Cloaks, Daggers, and Ivory Towers: Why Academics Don't Study U.S. Intelligence*. L. K. Johnson içinde, *Strategic Intelligence 1: Understanding The Hidden Side of Government*, ss. 21-35. Praeger Security International: London.

EK-A İstihbarat İncelemeleri Ders İzlenice Formu

Ders Adı	İstihbarat İncelemeleri
Ders Dili	Türkçe
Ders Veriliş Şekli	Yüz yüze
Ders Türü	Zorunlu-
Ders Saati	2 Ders Saati/Hafta
Dersin Kredisi (AKTS)	2 AKTS
Dersin Amacı ve Hedefi	Bu dersin amacı; insani, idari, sosyal ve siyasal bilimler disiplinlerine ait bölümlerde öğrenim gören lisans öğrencilerine, meslek ve özel hayatlarında temas etme olasılıkları yüksek olan istihbarat dünyasının yerini ve önemini gösterebilmektir. Bu dersi alan öğrenciler istihbarat tarihi, istihbarat teşkilatlarının yapısı, temel kavramlar, istihbarat faaliyetleri, istihbarat analizi, propaganda psikolojik savaş ve örtülü operasyonların muhteviyatı, istihbarata karşı koyma faaliyetleri, terörizm ve güvenlik başlıklarında bilgi sahibi olacak ve örnek vaka incelemesi yapacaktır. Dolayısıyla istihbarat teşkilatlarının nasıl çalıştığı, hangi faaliyetleri icra ettikleri, bugün ve gelecekte ki faaliyetlerinin odak noktalarını öğretebilmeyi amaçlanmıştır. Bu dersi alan öğrencilerin ayrıca analiz, iletişim, bireysel ve grup çalışmasına yatkınlık gibi beceriler geliştirmesi dersin diğer amaçlarındandır. İstihbarat faaliyetlerine karşı bir bilinç, duyarlılık ve temel yetiler oluşturabilmek dersin hedefidir.
Dersin İçeriği	İstihbarat faaliyetlerinin tanımlanması, istihbarat tarihi, istihbarat terminolojisi, istihbarat teşkilatlarında organizasyon şeması, istihbarat üretim süreçleri, istihbarat analiz yöntemleri, propaganda ve psikolojik savaş, örtülü operasyonlar, siber uzay ve istihbarat ilişkisi, istihbarata karşı koyma terörle mücadelede istihbarat gibi başlıklar dersin içeriğini oluşturmaktadır.
Öğrenme Kazanımları	Bu dersi alan öğrencilerin aşağıdaki konularda bilgi sahibi olması beklenir: 1. İstihbarat tarihi ve teşkilatların modern dünyadaki yeri 2. İstihbarat teşkilatlarının organizasyon yapıları ve temel kavramları 3. İstihbarat teşkilatlarının temel görevleri ve faaliyetleri 4. İstihbarat analizi ve yöntemleri 5. Terörizm, güvenlik ve istihbarat arasındaki ilişki Bu dersi alan öğrencilerin aşağıdaki konularda beceri geliştirmesi beklenir: 1. Analiz becerisi 2. Araştırma yöntem ve teknik bilgisi ve becerisi 3. İletişim becerisi 4. Bireysel ve grup çalışmasına yatkınlık 5. Politika/Strateji geliştirebilme 6. Güvenliğe yönelik tehditleri değerlendirebilme
Haftalık Ders Planı	
1. Hafta	İstihbarat Tarihi ve İstihbarat Çalışmalarının Gelişimi
2. Hafta	İstihbaratın Tanımlanması ve Modern Dünyadaki Rolü
3. Hafta	İstihbaratta Temel Kavramlar ve Organizasyon Şemaları

Türkiye’de Lisans Düzeyi İçin Bir Ders Önerisi: İstihbarat İncelemeleri
Ömer Faruk ÇELİK

4. Hafta	İstihbarat Üretim Süreçleri	
5. Hafta	İstihbarat Analizi (Yöntemler)	
6. Hafta	İstihbarat Analizi (Örnekler)	
7. Hafta	Sınıf Etkinlikleri ve Ödevler	
Sınav	Ara sınav	
8. Hafta	Stratejik İstihbarat ve Politika Yapımı	
9. Hafta	Örtülü Operasyonlar ve Psikolojik Savaş Faaliyetleri	
10. Hafta	İstihbarata Karşı Koyma (Kontrespiyonaj) Faaliyetleri	
11. Hafta	İstihbarat Başarısızlıkları ve İstihbarat Etiği	
12. Hafta	Örnek Vaka ve Teşkilat İncelemeleri	
13. Hafta	Terörle Mücadele ve Kolluk İstihbaratı	
14. Hafta	Siber Uzay, Yapay Zekâ ve İstihbaratın Geleceği	
Sınav	Final Sınavı	
Yararlanılan Kaynaklar	Aaron J. Klein-MOSSAD, Ali Burak Darıcılı-İstihbarat 101, Christopher Andrew-Gizli Dünya, Erol Bural-Sosyal Medya İstihbaratı, Ethem Büyükişık-Düzensiz Savaşlar, Fatih Beren-İç Güvenlik İstihbaratı, Ferit Temur-Cambridge Beşlisi, Gürsel Dönmez- Devlet ve İstihbarat Metodolojisine Giriş, Henry A. Crumpton-İstihbarat Sanatı, İsmail H. Demircioğlu vd.-İstihbarat Örgütleri, James M. Olson-Casusu Yakalamak, Kazım Karabekir-Gizli Harp İstihbarat, Mehmed Tanju Akad-Tarihten Günümüze İstihbarat, Polat Safi-Milli İstihbarat Teşkilatı, Robert Wallace ve H. Keith Melton-Casusluk, Ronen Bergman-Kalk ve Önce Sen Öldür: İsrail Suikastlarının Gizli Tarihi, Sait Yılmaz-Temel İstihbarat, Ümit Özdağ-İstihbarat Teorisi, Yusuf Özer-Kültürel İstihbarat. Merve Seren-Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik	
Öğretim Yöntemleri	Sözel Anlatım	Problem Çözme
	Proje	Bilgisayar Destekli
	Tartışma	Örnek Olay
Ölçme ve Değerlendirme		
Ödev ve Sunumlar	25%	
Ara Sınav	25%	
Dönem Sonu Sınavı	50%	